

Karaaslan, Y. Z. (2021). İlhan'ın meşruiyeti: Abaka Han'ın tahta çıkışı ve Kubilay Kağan tarafından tasdiki meselesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1179-1209.

DOI: 10.21550/sosbilder.880429
Araştırma Makalesi / Research Article

İLHAN'IN MEŞRUIYETİ: ABAKA HAN'IN TAHTA ÇIKIŞI VE KUBİLAY KAĞAN TARAFINDAN TASDİKİ MESELESİ

Yusuf Ziya KARAASLAN*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 15 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 22 Nisan / April 2021

ÖZET

Moğol İmparatorluğu'nun batı topraklarını yönetmek ve Cengizli hâkimiyetini daha ileri mevkilere taşımak üzere Yakınoğu'ya gönderilen Hülegü tarafından kurulan İlhanlı Devleti, takriben yarım asır müddetle Moğol kağanlık merkezine tâbi şekilde hüküm sürmüştür. Doğrudan kağana bağlı olan ilk İlhanlı hükümdarları, Moğol idare geleneğinin gerektirdiği şekilde, ilhanlıklarının kağan tarafından tasdik ve tevcih edilmesine büyük önem vermişler, hatta bu kaideyi meşruiyet alâmeti telakki etmişlerdir. Hülegü'nün ölümünün ardından tahta çıkan Abaka'nın ilhanlığı, dönemin Moğol İmparatoru Kubilay Kağan tarafından, cülusundan yaklaşık beş yıl sonra tasdik edilmiştir. Yakınoğu coğrafyasında Moğollar açısından mühim siyasi gelişmelerin meydana geldiği bir sırada yaşanan bu gecikmenin tesadüfi olmadığı aşikâr olmakla birlikte, bu meselenin sebepleri hususunda tatmin edici izahlar yapılmış değildir. Bu çalışmada İran merkezli Moğol şube devletinin kuruluşu ve ilhanlık müessesesi kısaca ele alınmış, Abaka Han'ın tahta çıkışı ile Kubilay Kağan tarafından tasdiki arasında gelişen süreç incelenmiş, bu kapsamda söz konusu tevcihin gecikmesinde etkili olan faktörler tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Moğol İmparatorluğu, İlhanlılar, Abaka, Kubilay, ilhan*

---

* Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, yzkaraaslan@uludag.edu.tr

The Ilkhan's Legitimacy: Abaqa Khan's Accession to the Throne and the Issue of his Affirmation by Kublai Khagan

ABSTRACT

The Ilkhanid State, founded by Hülegü, who was sent to the Near East to rule western lands of the Mongol Empire and to move Chinggisid domination to further places, reign overed for about half a century as subordinate to the center of Mongol Khaganate. The first Ilkhanid rulers, were directly subordinate to the khagan, attached great importance to affirmation and conferring of their ilkhanates by the khagan as required by Mongolian administrative custom; they moreover regarded this statute as a sign of legitimacy. Ilkhanate of Abaqa, ascended the throne after Hülegü's death, affirmed by contemporary Mongol Emperor Kublai Khagan, approximately five years after his enthronement. While it is explicit that this latency, which occurred at the time when significant political developments happened in the Near East for the Mongols, is not incidental, satisfying explanations have not been made on the reasons for the issue. This study shortly discusses the establishment of the Iran-based substation-state and ilkhanate institution, examines the process between Abaqa Khan's enthronement and his affirmation as an ilkhan by Kublai Khagan, and analyzes the factors affecting the conferring mentioned above in this context.

Key words: *Great Mongol Empire, Ilkhanids, Abaqa, Kublai, il-khan*

Giriş

Cengiz Han döneminde ve müteakip süreçte gelişen Moğol istilası Karpatlar'a kadar tüm Avrasya boyunca etkili oldu. Moğol istila hareketi, Hülegü'nün¹ İran'a ulaşmasıyla birlikte bu sahada daha belirgin bir siyasi hüviyet kazanarak İlhanlı Devleti'nin kurulmasını sağladı. Bu devlet, henüz teşekkül devrinde giriştiği askerî faaliyetlerde edindiği kazanımlarla bölgenin mühim bir siyasi gücü olmaya namzet olduğunu kanıtladı. Nitekim İran merkezli Moğol şube devleti, yaklaşık bir asır

---

¹ Bu çalışmada Moğolca şahıs adlarının transliterasyonu hususunda şu eserler esas alınmıştır: Pelliot, 1948; Boyle, 1968.

süreyle Yakınoğu coğrafyasının siyasi vaziyetini tayin eden devletlerden biri olma vasfını korudu.

İran sahasına yönelik Moğol istilası esasen Cengiz Han'ın sağlığında başlamış ve onun halefleri tarafından devam ettirilmişti. Buna göre Hrezmşhlara karşı girişilen batı seferi sırasında Cengin Han'ın oğlu Toluy'un yanı sıra nl Moğol kumandanlarından Cebe ve Sbetey, Horasan ve Orta İnan'ı zapt ederek bölgedeki Moğol istilasının ilk aşamasını gerçekleştirmişti. Bu seferi 621/1224 yılında yağma ve tahrip amaçlı başka seferler izledi. 625/1228 yılındaki bir diğer Moğol akını sırasında Güney İnan dışında tüm Orta ve Batı İnan yağmalandı, bunun ardından ülke birkaç yıl kaderine terk edildi (Özgüdenli, 2005: 225-226). Ögedey Kağan döneminde batı topraklarının fethine memur edilen ormagun Noyan İnan ve Azerbaycan'daki Moğol hâkimiyetini daha da kuvvetlendirdi. Bundan sonra uzun bir süre boyunca Çin-Temür, Krgz ve onun katlinin ardından Argun Aka gibi valiler vasıtasıyla yönetilen İnan sahası (Boyle, 1968: 336-340; Özgüdenli, 2009: 43-44; Dayı, 2020: 97-133) Möngke Kağan'ın imparatorluk tahtına çıkışının ardından yeni bir görevlendirmeye konu oldu: Hülegü, İnan ve çevresinde mevcut Moğol hâkimiyetini şahsında toplaması ve Moğol merkezi idaresini bölgede hâkim kılarak daha ileri noktalara taşması gagesiyle batıya gönderildi. Hülegü'nn Yakınoğu'ya gelişiyle birlikte bölgedeki Moğol hâkimiyeti onun tarafından devralındı ve glendirildi. Bu vesileyle kurulan İlhanlı Devleti bölgedeki Moğol hkimiyetinin ikinci merhalesini teşkil etti. Böylece İnan sahası ve çevresinde daha muktedir ve muntazam bir Moğol idaresi tesis edildi.

İlhanlı Devleti, Moğol kağanlık merkezine tâbi olma durumunu takriben yarım asır müddetle muhafaza etmiş, Gazan Han'ın hkmranlığında müstakil hâle bürünmüştür. Bu alışma ikinci *ilhan* Abaka Han'ın tahta çıkışını ve *ilhan* olarak tasdik edilme sürecini konu edinmektedir. Bu kapsamda evvela İlhanlı Devleti'nin kuruluşu ile *ilhanlık* müessesinin mahiyetine değinilmektedir. İkinici olarak Abaka

Han'ın cülus süreci üzerinde durulmaktadır. Nihayet, Abaka Han'ın Kubilay Kağan tarafından -tahta çıkışından yaklaşık beş yıl sonra- *ilhan* olarak tasdik edilmesinin sebepleri, söz konusu süreçte Moğol ulusları arasında vuku bulan siyasi münasebetler bağlamında tahlil edilmektedir.

1. İran'da Moğol Şube Devletinin Teşekkülü ve İlhanlık Müessesesi

Büyük Moğol İmparatorluğu Möngke Kağan'ın tahta geçtiği 649/1251 yılında tek bir merkezden yönetilemeyecek kadar genişlemiş durumdaydı. Bu durumun bilincinde olan Möngke Kağan doğuda ve batıda henüz Moğol hâkimiyetinde olmayan bölgelerin ele geçirilmesi amacıyla hareketle idarî bir taksimata girişti. Önce kardeşi Kubilay'ı Çin ülkesinin yönetimiyle görevlendiren Moğol kağanı, idare yeteneğini fark ettiği diğer kardeşi Hülegü'yü ise 650/1252-53 yılında batı ülkelerinin istila ve idaresine memur kıldı (Cüveynî, 2013: 497; Grousset, 2015: 356; Allsen, 1987: 1-4, 47-51). Möngke Kağan, bu görevlendirme kapsamında Hülegü'ye Ceyhun'dan Mısır ülkesinin en uzak noktalarına kadar olan bölgeyi itaat altına almasını ve Irak hâkimleri ile Abbâsî halifesine boyun eğdirmesini emretti (Reşîdüddîn, 1373/1994: 2, 976-977; Şebânkâreî, 1363/1984/1994: 259; Boyle, 1968: 340). Hülegü, buna ek olarak İsmâîlî kalelerini yıkmak ve bu taifeyi yerinden söküp atmamakla görevli kılındı (Reşîdüddîn, 1373: 2, 979; Kazvinî, 2018: 477-478). Bu amaçlar doğrultusunda, batıda mevcut Moğol birliklerine ilave olarak Cengiz Han evlâdının hizmetinde bulunan askerlerin 1/5'i Hülegü emrine verildi (Allsen, 1987: 203; Spuler, 2011: 59; Uyar, 2020a: 48). Beraberindeki Moğol kitleleriyle birlikte 651/1253 sonbaharında yola çıkan Hülegü, İran'a uzanan yolda Almalık'ta naib sıfatıyla Çağatay ulusunu yöneten Organa Hatun, buradan sonra ise Mesud Yalavaç ve Maverâünnehir emirleri tarafından karşılanarak ağırlandı. Semerkant civarında konakladığı sırada huzuruna gelen Herat meliki Şemseddin Kert, Hülegü'ye itaat ederek bu vasfını sürdürmeye muvaffak oldu. Keş'te Emir Argun Aka ve beraberindeki Horasan ileri gelenleri

Hülegü'yü karşılayıp ona itaat arz ederek izzet ve ikramda bulundular. Hülegü bu sırada İran ve çevresindeki mahalli hâkimlere *yarlıklar* (ferman) gönderdi ve huzuruna gelip kendisine tâbi olmalarını bildirdi. Nitekim Reşîdüddîn (1373: 2, 978-979) Hülegü'nün batıya geldiğini haber alan Anadolu'dan II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Fars'tan Atabeg Sa'd'ın yanı sıra Irak, Horasan, Azerbaycan, Arran, Şirvan ve Gürcistan melik ve ileri gelenlerinin onun katına gelerek tâbiyet arz ettiklerini aktarmaktadır (Barthold, 1990: 525-526). Hülegü böylece, İran ve çevresinde hâlihazırda Moğol metbûiyetini tanımakta olan idareleri belli başlı şartları yerine getirmeleri koşuluyla itaat altına aldı. Başka bir deyişle Yakın Doğu'nun muhtelif yörelerinde bir süredir eyalet valileri eliyle yürütülen Moğol hâkimiyeti, Möngke Kağan adına Hülegü tarafından devralındı.

Hülegü'nün 1256 yılı başında Ceyhun Nehri'ni geçerek Horasan ve İran'a ulaşması, Moğolların bölgeye yönelik daha önceki harekâtlarının aksine, merkeze bağlı bir devlet organizasyonunun ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Söz konusu devletin hükümdarlarını tanımlamak için kullanılan *ilhan* ifadesi genel olarak “tâbi”, “itaatkâr”, “sadık” ve “boyun eğmiş” manasına gelmekte idi. Bu unvan 658/1259-60'tan itibaren diplomatik yazışmalarda ve bilhassa sikkelerde sadece Hülegü ve haleflerini tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştı (Amitai-Preiss, 2014: 655; Allsen, 2001: 20-21; Pfeiffer, 2003: 24-26). İlk ilhanlar, ülkelerini önceleri Moğolistan'da, bilâhare Çin'de oturan Moğol kağanına doğrudan bağlı olarak, hatta onun adına yönetmekteydiler (el-Ömerî, 2014: 57-58; Barthold, 1986b: 569; Allsen, 2001: 25). Bunun bir göstergesi olarak Hülegü devrinden itibaren sikke, vesika ve kitabelerde kendileri için *hân*, *ilhân* veya *ilhânu'l-mu'azzam* unvanlarını kullanırken doğudaki büyük han için *kâ'ân* veya *kâ'ânu'l-a'zam* unvanlarını kullanmışlardı (Özgüdenli, 2018: 83-84). Jackson'ın (1978: 231) isabetli şekilde vurguladığı gibi, son tahlilde Hülegü, Möngke Kağan tarafından ancak bir daimî temsilci olarak batıya

gönderilmişti. Bu sebeple, kağan naibi / vekili olma özelliğindeki ilk İlhanlı hükümdarları, bu türden bir hiyerarşiyi bilhassa kestirdikleri sikkelerde göstermişlerdi. İlk *ilhanlar* kestirdikleri sikkelerde Büyük Moğol kağanını *kâ'ânû'l-a'zam* veya *el-âdil* gibi unvanlarla anarak onun üstünlüğünü vurgulamışlardı ki bu tâbi-metbû ilişkisi umûmiyetle² Gazan Han devrine kadar sürecekti (Spuler, 1986: 1121; Spuler, 2011: 294-296; Uzunçarşılı, 1988: 177; Sağlam, 2017: 51, 71).

2. Abaka Han'ın İlhanlı Tahtına Çıkışı

Hülegü ile Suldus kabilesine mensup Yesüncin Hatun'un en büyük erkek çocuğu olarak Cemâziye'l-evvel 631/Şubat 1234'te Moğolistan'da dünyaya gelen Abaka, gençlik dönemine kadar burada yaşamıştı. Henüz 19 yaşında genç bir şehzade iken kardeşi Yoşmut ile birlikte babası Hülegü'nün İran yolculuğunda yer almıştı (Reşidüddîn, 1373: 2, 964, 978; Cüveynî, 2013: 501; Jackson, 1982: 61; Sümer, 1989: 177). Abaka, Hülegü'nün en yakınında olmak suretiyle İlhanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim sürecinin en mühim tanıklarından biri idi.

Abaka, şehzadeligi döneminde İlhanlı-Altın Orda geriliminde önemli bir yer tutan Terek Savaşı'nda görev aldı. İlhanlı ordusu başlangıçta Altın Orda kuvvetlerine karşı başarılı muharebeler icra etmişti. Hülegü, oğlu Abaka'yı Argun Aka ile birlikte kalabalık bir orduyla İlhanlı ileri kuvvetlerinin yardımına gönderdi. Ancak bu sırada İlhanlı ordusunu kendi hâkimiyet bölgesine çekerek pusuya düşüren Altın Orda hanı Berke, ani bir saldırıyla İlhanlıları bozguna uğrattı (Rebîü'l-evvel 661/Ocak 1263). Düzensiz şekilde geri çekilen İlhanlı

---

² Abaka Han'ın kardeşi ve halefi Ahmed Tegüder'in İslâm dinini benimsemesiyle meydana getirdiği yeni devlet politikası / ideali sonucunda Büyük Hanlık'tan kopma emârelerinin ortaya çıkması, ilk *ilhanların* Moğol kağanlık merkezine bağlılıkları hususunda bir istisna arz eder. Ahmed Tegüder'in İlhanlı tahtına çıkışıyla birlikte başlayan süreç ve Moğol kağanının buna karşı geliştirdiği siyaset çerçevesinde yaşanan hadiseler hakkında bkz. Uyar, 2020b.

kuvvetleri, buz tutmuş olan Terek Nehri'nden karşıya geçmeye gayret ettiler. Bu sırada süvarilerden oluşan büyük bir kalabalığın ağırlığını taşıyamayan buzun kırılması sebebiyle çok sayıda İlhanlı askeri suya gömülerek boğuldu (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1044-1046; Kazvinî, 2018: 478-479; Boyle, 1968: 352-354; Kafalı, 1976: 56-57; Barthold, 1986a: 1188; Yakubovskiy, 1955: 57-59; Sabitov, 2015: 54-58; Kamalov, 2003: 57-59). Terek yenilgisinin ardından Hülegü, kararlaştırdığı idarî taksimat doğrultusunda Ceyhun Nehri'ne kadar Irak, Horasan ve Mâzenderân memleketlerinin idaresini oğlu Abaka'ya verdi (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1049). Abaka'nın *ilhanlığına* kadar sürdüreceği Horasan valiliği görevinde en büyük yardımcısı tecrübeli Moğol emiri Argun Aka olacaktır. Gerek idarî taksimattaki en büyük bölge olan Horasan'a vali tayin edilmesi, gerekse daha önce Moğol eyalet valiliği görevini yapmış olan Argun Aka'nın bir nevi *atabeg* olarak hizmetine getirilmesi, Abaka'yı diğer kardeşlerinden daha üstün bir konuma taşımakla beraber onun Hülegü'nün en muhtemel halefi / vârisi olduğunu ortaya koyuyordu. Kuşkusuz Moğollarda en büyük oğulun hükümdara halef olmasına ilişkin bir veraset hükmü bulunmamaktaydı. Ancak İlhanlılarda gelecekte halef olmaya aday şehzadenin Horasan valiliği görevine getirilmesi, ilk kez Abaka'nın şehzadelğinde olmak üzere, İlhanlılarda bir gelenek hâline gelecekti (Sümer, 1989: 177). Yaklaşık iki yıl süreyle yürüttüğü bu görev Abaka için hem bu bölgenin vaziyeti hem de idareciliğin gereklilik ve incelikleri hususunda büyük bilgi, birikim ve tecrübe süreci oldu.

Hülegü'nün 48 yaşında iken Merâğa'da vefat etmesi üzerine, Moğollarda adet olduğu üzere, evvela tüm yollar kapatıldı ve kimsenin bulunduğu yerden ayrılmaması yönünde emirler verildi. Horasan'da bulunan Abaka'ya derhâl elçiler gönderildi ve babasının ölümü bildirildi. Hülegü'nün on dört oğlunun en büyüğü olan Abaka, Horasan valisi olarak bu sırada Mâzenderân'da kışlamakta idi. Haber kendisine ulaşınca harekete geçerek 19 Cemâziye'l-evvel 663/9 Mart 1265 günü

Çağatu'daki *ordaya* vardı ve tüm akraba ve komutanlar tarafından karşılandı. Ancak ondan önce, Hülegü'nün idarî taksimatı doğrultusunda Azerbaycan hâkimi olarak tayin edilmiş olan kardeşi Yoşmut, coğrafi yakınlık avantajından istifade ederek *ordaya* ulaşmış ve emirlerin nabzını yoklamıştı. Umduğu desteği bulamayan Yoşmut, İlhanlı tahtı için mücadele etmesinin manasızlığını görmüş ve iki gün sonra ayrılarak görev bölgesine dönmüştü. Yas töreni vuku bulduktan sonra tüm hatunlar, şehzadeler, damatlar ve komutanlar fikir alışverişinde bulundular. O sırada mecliste İlgay Noyan, Suncak Noyan, Suntay Noyan, Samagar Noyan, Şiktur Noyan ve Argun Aka gibi önde gelen İlhanlı emirleri bulunuyordu. Bunlar arasında Şiktur Noyan, Hülegü'nün vasiyetini içeren *biligleri* muhafaza ediyordu. O ve Suncak Noyan, mecliste bulunan diğer emirlerden önce Abaka'yı Hülegü'nün veliahdı ve vekili olarak tanıdıklarını bildirdiler. Ancak Abaka, yeni *ilhanın* kardeşlerinden biri olmasının kendisi için daha uygun olacağını söyledi. Bunun üzerine orada bulunan kardeşleri hep birlikte diz çökerek onun Hülegü'nün vekili olduğunu kabul ettiklerini beyan ederek Abaka'ya itaat ettiler. Ancak Abaka, *ilhan* olma konusundaki tereddüdünü sürdürüyordu. Tüm akrabalar ve emirler onun *ilhanlığını* tanımamasına rağmen, Kubilay Kağan'ın kendisinin büyüğü olduğunu söyleyen Abaka, kağanın fermanı olmaksızın tahta nasıl geçebileceğini sordu. Bunun üzerine orada bulunanlar onun Hülegü'nün en büyük oğlu olduğunu ve babasının hayattayken onu veliaht tayin ettiğini söylediler ve Abaka'yı ikna etmeye çalıştılar. Böylece Abaka, ilkin gönüllü olmasa da³ babasının vasiyeti doğrultusunda aile üyeleri ile ünlü emirlerin itaati ve ısrarı neticesinde, herhangi bir itiraza yer olmaksızın *ilhan* seçildi (Allsen, 2001: 25; de Guignes, 2018: 642). Vassâf (1346/1967: 31; Wassaf, 2010: 1, 98) bu sırada Argun Aka, Olcay Hatun ve diğer hatunlar, şehzadeler

---

³ Özcan'ın ifade ettiği gibi, Abaka Han'ın tahta çıkışı sırasında yaşanan tahtı reddetme ve ikna süreci Türklerde ve Moğollarda âdet hâline gelmiş bir durumdu (Korykoslu Hayton, 2015: 121, dn. 464).

ve ileri gelenlerin Kubilay Kağan'a elçi gönderdiklerini, yazdıkları mektupta Abaka'yı *han* olarak seçme konusunda muvafakat ettiklerini bildirdiklerini ve bu konuda kağandan ferman istediklerini bildirmektedir. Abaka kurultayda alınan karar gereği, ünlü bilgin Nasıreddin Tûsî'nin bizzat seçtiği ve uğurlu telakki ettiği 3 Ramazan 663/19 Haziran 1265 Cuma günü Çağannavur (Tuvale Gölü) mevkiinde hanlık tahtına oturdu (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1058-1059; İkbâl, 1388/2009: 200; Jackson, 1982: 61). Moğollar açısından adeta bir dinî bayram olarak görülen cülus töreninde hazır bulunanlar, yeni hükümdara biat ettiler ve bu konuda mutat hâle gelmiş ritüelleri icra ettiler. Abaka Han bundan sonra hatunlara, şehzadelere, emirlere ve diğer ileri gelenlere kıymetli hediyeler verdi. Cülusunu bildirmek amacıyla muhtelif bölgelere elçiler gönderdi, babası Hülegü'nün buyurduğu yasaların tümünü kendisinin de kabul ettiğini beyan etti ve ülkenin çeşitli bölgelerine yöneticiler tayin etti (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1060-1061; Vassâf, 1346: 31-32; Wassaf, 2010: 1, 102; Zeryâb, 1368/1989: 333-334; Spuler, 2011: 286-289). Böylece İlhanlı riyaseti Hülegü'nün ölümünden yaklaşık 4 buçuk ay sonra o sırada 31 yaşında olan Abaka Han'a deruhte edilmiş oldu. Reşîdüddîn'in (1373: 2, 1059-1060) kaydına göre Abaka, kendisine *ilhan* olma yolunu açan kurultayda ısrar üzerine büyüğü kabul ettiği Kubilay Kağan'ın izni olmadan İlhanlı tahtına geçemeyeceğini ifade etmişti. Hakikaten Abaka Han, kurultay neticesinde hanlığa erişmesine rağmen İlhanlı tahtına fiilen oturmayarak kendisinin *ilhan* olarak tayin edildiğini bildiren ve Kubilay Kağan tarafından gönderilen *yarlığı* alana kadar, takriben beş yıl boyunca taht yerine sandalyede oturarak hüküm sürdü (Zeryâb, 1368: 333; Sümer, 1989: 178). Abaka Han bu davranışıyla iyi bildiği Moğol *yasa* ve geleneklerine riayet etme hususunda hassasiyet göstermiş ve Kubilay Kağan'a doğrudan bağlı olduğunu vurgulamıştı.

Abaka Han, tahta çıkar çıkmaz babasından miras kalan birçok siyasi sorunu önünde buldu. Yeni *ilhan*, Hülegü'nün haricî siyasetini

büyük oranda sürdürme eğilimindeydi. Bu nedenle doğuda Çağataylılar, kuzeyde Cuciogulları, batıda ise Memlûkler ile mücadele etmek durumunda kalacaktı. Devletin hârici meselelerinin ötesinde Abaka Han, Kubilay Kağan'ın kendisini *ilhan* olarak tayin ettiğini bildirmesini beklemekteydi. Zira Moğol örfü, devlet yapılanması ve idare anlayışı, Moğol İmparatorluğu'nun bir parçası olan İlhanlı ülkesinin yeni hükümdarı olarak kabul gören Abaka Han'a bunu öğütlüyordu. Bilindiği gibi, İlhanlı Devleti pek çok idarî meselede olduğu gibi hükümdarlık anlayışında da Moğol İmparatorluğu'na dayanıyordu. Moğollar, yeryüzünü yaratan tek bir Tanrı olduğuna ve yeryüzünü yönetme hak ve yetkisinin Tanrı tarafından Cengiz Han ve haleflerine verildiğine iman ediyorlardı. Hükümlanlık telâkkisi açısından Moğol İmparatorluğu'ndan iktibasla “tanrısallık” ve “cihanşümullük” gibi iki önemli temeli esas alan İlhanlılar, eski Türk devletlerinde olduğu gibi hâkimiyetin kaynağını “tanrısal” addetmişlerdi (Özgüdenli, 2018: 76-77). Muasır vesikalarda ve seyyahların anlatılarında açıkça görülen bu durum İlhanlıların kuruluş döneminde devlet, hanedan ve hükümdar tasavvurları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu kapsamda Moğollar tarafından yeryüzünün tek ve mutlak hükümdarı telâkki edilen kağana doğrudan bağlı olan *ilhan*ların kağanın tasdikine mazhar olmaları, meşruiyetleri açısından zaruri idi. Bu zaruret en açık hâliyle Abaka Han'ın İlhanlı tahtına çıkışında görülmektedir. Cûlus sürecinden anlaşıldığı kadarıyla, her ne kadar İlhanlı emirleri ve önde gelenleri tarafından tereddütsüz şekilde *ilhan* kabul edilmişse de Moğol idarî müktesebatı gereği İran'daki şube devletin hükümdarı olarak kağandan onay almadan İlhanlı tahtına oturarak hüküm sürmeyi uygun görmemişti. Zira dönemin Moğol imparatoru Kubilay Kağan, Moğol hükümdarlık anlayışı açısından yeryüzünün tek hâkimi ve Moğol imparatorluk yapılanmasının kutbu olma vasfı çerçevesinde yeni *ilhan*ın tasdiki için tek ve değişmez merci idi. Ancak bu onay, yaklaşık beş yıllık bir gecikmenin ardından gönderilen bir *yarlıg* ile verilecek ve nihayet Abaka Han artık kağan tarafından da tasdik edilmiş bir *ilhan* olarak tahta oturacaktı.

Bu gecikmenin ilgili süreç kaynaklı muhtelif sebepleri vardı ki bunları tahlil etmek için söz konusu yıllarda yaşanan hadiseleri İlhanlılar başta olmak üzere Moğol ulusları ve Moğol kağanlık merkezi bağlamında incelemek gerekmektedir. Zira bu dönem Moğol hanedan ailesinin mühim fertleri arasında meydana gelen hizipleşmelerin yükseldiği; bu kapsamda ihtilaf ve ittifakların mevcut fikir ayrılıklarını körüklediği ve Moğol ulusları arasında çatışmalara yol açtığı bir sürece karşılık gelmektedir. Abaka Han bu çalkantılı yılların nihayetinde Kubilay Kağan'a koşulsuz itaatini sürdüren ve kağanla iletişimini daha da kuvvetlendiren bir tâbi han olarak kağanın teveccühüne nail olacak, böylece artık kağan tarafından da resmen tasdik edilerek tanınan bir *ilhan* olarak yeniden İlhanlı tahtına çıkacaktı.

3. Abaka Han'ın Kubilay Kağan Tarafından *İlhan* Olarak Tasdiki

Möngke Kağan'ın 19 Şaban 657/11 Ağustos 1259 tarihindeki ölümü sırasında, istilasına memur edildiği Çin'de bulunan Kubilay, kağanlığa namzet durumdaydı. Esasen Hülegü de kağanlık hususunda mühim bir aday olabilirdi ancak merkezden oldukça uzakta bulunması ve o sırada İlhanlılar üzerindeki Altın Orda ve Memlûk tehdidi, onu taht için mücadeleye girişmekten alıkoyuyordu. Bununla beraber Möngke Kağan'ın küçük oğlu Arık Böke de tahtın güçlü bir adayı olarak öne çıkmaktaydı.

Kubilay, Möngke Han'ın görevlendirmesiyle Çin'de fetihlerde bulunuyor, Arık Böke ise Moğol ananesi gereği ata yurduunu muhafaza ve idaresini sağlıyordu. Arık Böke, Moğolistan'ı elinde bulundurmakta olmasına güvenerek kendini kağan seçtirmek üzere kurultay toplamaya girişti. Ancak Kubilay ondan erken davrandı: Çin-Moğolistan sınırına yakın bir bölgede bulunan yazlık merkezinde topladığı kurultayda emirleri ve tebaası tarafından kağan ilan edildi (Cemâziye'l-âhir 658/Mayıs 1260). Bunun üzerine Arık Böke de aynı yılın Haziran ayında

Karakorum'da tertip edilen bir diğer kurultayda kağan olarak kabul gördü (Rossabi, 2009: 51-53). Ancak her iki kurultay da daha öncekilerin aksine Moğol devlet geleneğine uygun olmayacak şekilde düzenlenmişti. Zira geleneğe göre kurultayın Moğolistan'da, daha önceden davet edilen dört Moğol ulusunun temsilcilerinin katılımıyla yapılması gerekmektedir. Her iki adayın farklı yörelerde kendini kağan ilan edişi, Cengiz Han sülâlesinde kısa süreli bir fetret devri meydana getirdi. Bu süreçte her iki aday da güçlü konumda olabilmek adına sülâle içinden ve dışından taraftarlar toplamaya gayret etti. Kağan adayı iki kardeşin kuvvetleri arasında müteaddit defalar muharebe vuku bulduysa da ilk mücadeleler taht kavgasına nihayet vermekten uzaktı. Arık Böke, başlangıçta Moğol hanedan ailesi arasında kendisine pek çok destekçi bularak gücünü genişletti. Bu kapsamda Ögedey ulusunun lideri Kaydu ile Çağataylı prensi Algu'nun desteğini aldı. Ancak daha sonra Algu'nun taraf değiştirerek Kubilay'a yaklaşması, Arık Böke'nin güç kaybetmesine neden oldu. Giderek güçlenen Kubilay, hızla başkent Karakorum'u ele geçirdi. Arık Böke ise Algu'yla karşılaşmak üzere İli vadisine doğru ilerlediyse de bu harekâtı onun durumunu daha da kritik hâle getirdi: İki ateş arasında kalan Arık Böke sonunda Kubilay'a teslim oldu (1264). Kubilay onu affettiyse de pek çok taraftarını idam ettirdi. Böylece kardeşini bertaraf eden Kubilay, fetret devrine ve bunun getirdiği iç savaşa kısmen nihayet verdiği gibi yeni Moğol kağanı olarak mutlak otoritesini ilan etti. Arık Böke ise 1266'daki ani ölümüne kadar göz hapsinde yaşamak zorunda kaldı (Grousset, 2015: 293-294; Uyar, 2020b: 218-219).

Moğol ileri gelenleri arasında meydana gelen ve Kubilay-Arık Böke mücadelesinde mühim rol oynayan hizipleşmenin kökenleri Mönge Kağan'ın cülusuna kadar uzanıyordu. Buna göre Mönge, Onon ve Kerülen nehirleri bölgesinde toplanan, Ögedey ve Çağatay ulusuna mensup pek çok kişinin katılmadığı kurultayda Cuci ulusu lideri Batu'nun desteğiyle kağan seçilerek taç giymişti (Rebiü'l-âhir

649/Temmuz 1251) (Cüveynî, 2013: 466-467; Şebânkâreî, 1363: 256; Barthold, 1990: 517-518; Allsen, 1987: 22-25). Böylece Moğol kağanlık tahtı kat'i suretle Ögedey sülâlesinden Toluy sülâlesine geçmişti. Yeni kağanın Toluy soyundan olması, kağanlık seçimi sırasında ve sonrasında Ögedey ulusu ve onlara destek veren Çağatay ulusu mensuplarının muhalefetine yol açmıştı ki bu durum Cengizli ailesi içerisinde önemli bir yol ayrımına sebep olacaktı. Buna göre Möngeke'nin kağanlığa seçilmiş olmasına itiraz eden Ögedey ulusu prensi Şiremün, görünüşte yeni kağana itaat arz etmek, hakikatte ise yeni kağanı hâl etmek niyetiyle sona ermekte olan kurultaya ulaştı. Ancak kağanı tahttan indirme teşebbüsü anlaşılınca bu hamlesi Möngeke Kağan'ın Ögedeylilere ve onlara destek veren Çağataylılara yönelik büyük tepkisiyle karşılaştı: Yapılan yargılama neticesinde Şiremün ve müşâvirlerinin yanı sıra eski naibe Oğul Kaymış gibi Moğol ileri gelenleri idam edilirken pek çok Ögedey ve Çağatay ulusu ferdi sürgüne gönderildi (Allsen, 1987: 26-27, 31-34; Allsen, 1986: 497; Grousset, 2015: 283; Biran, 1997: 13-14). Bununla beraber Kaydu gibi, Möngeke Kağan'a itaatini bildiren Ögedey ulusu prenslerine dokunulmadı. Çağatay ülkesi ve ordusu Moğol kağanının direkt kontrolü altına girerken mutî Ögedey prenslerine Möngeke Kağan tarafından yurtluklar tahsis edildi. Bu kapsamda Emil ve İli nehirleri arasındaki Kayalık'a yerleşen Kaydu, ileride kendi ulusunun liderliğini üstlenecek, kağanlığın aslında Ögedey sülâlesinin hakkı olduğunu iddia edecek ve giriştiği faaliyetlerle Kubilay Kağan'a muhalif kanat içerisinde mühim bir rol oynayacaktı (Biran, 1997: 15-16, 19-20). Moğol sülâleleri arasında mevcut fikir ayrılıkları Möngeke Kağan'ın ölümünden sonra yaşanan fetret devrinde ve Kubilay'ın kağanlığının başlangıç evresinde giderek yükseldi. Bu süreçte Altın Orda Devleti'ni kuran Cucioğulları, Kaydu önderliğindeki Ögedeyliler ve onların etkisi altına giren Çağataylılar, Cengiz Han evladı arasında ilk hizibi meydana getirmişti. Diğer yandan Hülegü'nün Arık Böke'ye karşı mücadelesinde

Kubilay'a verdiği destek bir diğer hizibin tohumlarını atmıştı.⁴ Hülegü bu kapsamda 660/1262 yılında Çin'den gönderilen elçi vasıtasıyla İran ve çevresini Kubilay Kağan adına yönetme yetkisine sahip olmuştu. İlerleyen süreçte Hülegü'nün kağanla iletişimini sürdürerek rakiplerine karşı onun sıkı bir müttefiki olması, İran ve Çin arasında yeni ve yakın bir münasebetin ortaya çıkmasını sağlamıştı (Reşîdüddîn, 1373: 2, 879-880; Allsen, 2001: 22-23). Abaka Han, pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da babası Hülegü'nün siyasetini takip etmekte ve Kubilay Kağan'ın hâkimiyetini tanımaktaydı. Kağana muhalif hizibin Çağataylı Barak'ı Horasan'a saldırmaya teşvik etmesiyle doğu sınırını muhafaza etmek mecburiyetinde kalacak olan Abaka Han, bu mücadelenin ertesinde Kubilay Kağan tarafından *ilhan* olarak tanınmaya muvaffak olacaktı.

Kubilay'ın Moğol kağanlık tahtına çıktığı sırada, imparatorluğun kuruluşundan beri kağanlığa tâbi bir hüviyet arz eden Çağatay Hanlığı'nın başında, Arık Böke tarafından göreve getirilen Algu bulunuyordu. Onun 1265-66'daki ölümü üzerine eşi Organa Hatun ilk evliliğinden olan oğlu Mübarekşah'ı tahta çıkardı, kendisini de hükümdar naibi ilan etti. Ancak Kubilay Kağan, bir diğer Çağatay evladı olan Barak'ı müşterek hükümdar olarak Mübarekşah'ın yanına tayin etti. Barak, İli havzasına geldiğinde emirleri etkisi altına alarak Mübarekşah'ı tasfiye ederek Çağataylı tahtının sahibi oldu. Ardından Kubilay Kağan hilâfına faaliyete girilerek kağanın tayin ettiği memurları kovdu ve yine kağan tarafından üzerine gönderilen orduyu geri çekilmeye zorladı (Barthold, 1990: 541-543; Biran, 1997: 21-25). Böylece aşıkâr bir şekilde istiklâl mücadelesi yürüten Barak'ın karşısına bir süre sonra Ögedey ulusu lideri Kaydu çıktı. Barak, Kaydu'ya karşı ilkin başarılı olduysa da

---

⁴ Moğol hanedan ailesi içerisinde yer alan mühim şahsiyetlerin dinî yönleri, Moğol ulusları arasında meydana gelen hizipleşmelerde dikkate alınması gereken bir husustur. Bu konuda şu telif eserlerden istifade edilebilir: Akkuş, 2020; Akkuş, 2016a; Akkuş, 2016b; Korkmaz, 2018.

daha sonra tutunamadı ve Mâverâünnehir'e çekildi. Bu sırada Kaydu, Barak'a gönderdiği elçiler vasıtasıyla doğuda hâkim olduğu yörelerden feragat etmesini ve kendisine tâbi şekilde Mâverâünnehir'de hüküm sürmesini teklif etti. Barak'ın bu teklifi kabul etmesi üzerine Reşîdüddîn'e (1373: 2, 1068) göre Talas'ta, Vassâf'a (1346: 39; Wassaf, 2010: 1, 130-132) göre ise Katvân'da Ögedey, Çağatay ve Cuci uluslarının temsilcilerini bir araya getiren bir kurultay tertip edildi. Kurultayda Kaydu, Ögedey ve Çağatay uluslarının başbuğu ilan edildi, Mesud Yalavaç'ın Türkistan şehirlerini umûmi vali hüviyetiyle Kaydu namına idare etmesi karara bağlandı. Kurultaya katılanlar Çağataylı sahasının yaylak ve kışlak arazilerini kendi aralarında paylaştılar. Buna göre Mâverâünnehir'in üçte ikisi Barak'a, üçte biri ise Kaydu ve Möngke Timur'a üleştirildi. Kurultayda ayrıca Barak'ın mal, mülk ve otlagını genişletmek amacıyla bir sonraki bahar mevsiminde Ceyhun'u geçerek İlhanlı ülkesi dâhilinde bulunan Horasan'a saldırması kararlaştırıldı (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1068-1069; Herevî, 1383/2004: 328-330; Zeryâb, 1368: 335; Biran, 1997: 25-26; Kafalı, 2005: 98-109; Durmuşoğlu, 2019: 229; Durmaz, 2019: 210-213). Bu kurultayla birlikte Çağatay ulusu artık Moğol kağanlık merkezine bağlı olmaktan çıkarak Kaydu'ya yani Ögedey ulusuna bağlı hâle geldi (Barthold, 1990: 543-545; Kafalı, 2005: 108-109). Kaydu'nun metbûiyeti altında Kubilay Kağan'dan tamamen bağımsız, müstakil bir yapının tesisini karar altına alan bu kurultay açık bir şekilde Moğol kağanının egemenliğini sınırlandırma amacına hizmet eden bir girişimdi (Grousset, 2015: 338).⁵

Doğal kaynaklarının zenginliği ve otlaklarının genişliğiyle bilinen ve İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan önce Çağataylı sınırları içerisinde bulunan Horasan sahasına hâkim olma arzusu, bu iki Moğol

---

⁵ Sabitov, Moğol uluslarının müstakil hâle gelmesine zemin hazırlaması hasebiyle bu kurultayın imparatorluğun dağılma sürecini başlatan hadiselerden biri olduğu görüşündedir (Sabitov, 2015: 51, 58).

devleti arasında yaşanacak çatışmalara temel oluşturacaktı (Erdem, 1997: 107). Horasan'a sahip olma ideali çerçevesinde kurultayda destek bulan Barak'ın İlhanlı ülkesine saldırma planı adım adım hayata geçti: İlk olarak Mesud Yalavaç, Kaydu ve Barak'tan elçi olarak Abaka Han katına geldi. Ancak bu ziyaretin esas maksadı İlhanlı Devleti'nin mevcut durumu ve askerî kapasitesi hakkında bilgi edinmektir. Mesud Yalavaç İlhanlı merkezinde birkaç gün kaldıktan sonra geri döndü. Onun dönüş için yola koyulmasının ardından Ceyhun Nehri kenarında Barak ordusunun görüldüğü haberi Abaka Han'a ulaştı. Ancak Mesud Yalavaç daha evvelden tedbirini alarak dönüş yolu için her menzilde kendisine at hazırlatmıştı ki bu tedbirinin verdiği imkânla hızla kaçarak Ceyhun Nehri'nin öte yakasına geçmeyi başardı (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1063; Vassâf, 1346: 39-40; Wassaf, 2010: 1, 132-133; İkbâl, 1388: 205-206; Biran, 2002: 185-186). Bir sonraki aşamada Horasan'da İlhanlı valisi olan şehzade Tübşin'e elçi gönderen Barak, onun Bâdgis otağından çıkmasını talep ettiyse de şehzadeden son derece sert bir karşılık buldu (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1071-1072). Bu arada Barak, İlhanlılar hizmetinde olan Çağatay'ın torunu Teküdar'a içinde gizli mesaj barındıran - Moğolların *togana* adı verdikleri- bir ok göndererek İran'a yönelik sefere giriştiğini bildirmiş ve onu İlhanlılara karşı isyana teşvik etmişti (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1070; Herevî, 1383: 330-332). Bazı İlhanlı kaynakları, Hülegü ile birlikte batıya gelen (Biran, 1997: 16) ve Ardahan-Nahcivan civarını yurt olarak elinde bulunduran Teküdar'ın Barak'ın mesajını alır almaz Abaka Han'dan izin isteyip yurduna dönerek *ilhana* karşı ayaklanma yolunu tuttuğunu, Derbend yoluyla Barak kuvvetlerine ulaşma niyetinde olduğunu bildirmektedirler. Nitekim bu sırada Ermeni, Gürcü ve Anadolu kuvvetleriyle desteklenen Şiremün Noyan liderliğindeki İlhanlı askeri birliği onu kaçmaya zorlamıştı. Neticede Ramazan 668/Mayıs 1270'te Gürcü kralı David tarafından yakalanan Teküdar, bir süre sonra Abaka Han'a teslim edildi. İsyan amacı taşımadığını söyleyerek af dileyen Teküdar'ı sürgüne yollamakla iktifa eden Abaka Han, onun bazı beylerini *yasaya* çaptırarak idam ettirdi

(Reşîdüddîn, 1373: 2, 1070-1071; Vassâf, 1346: 42; Wassaf, 2010: 1, 136-137 Zeryâb, 1368: 335; Biran, 1997: 30; Biran, 2002: 186-188; Spuler, 2011: 278; Kafalı, 2005: 110-111; Subaşı, 2015: 115-118).

İlhanlı ülkesine doğru harekete geçen Barak, Ceyhun Nehri yakınlarında, kurultayda alınan karar doğrultusunda Kaydu'dan askerî yardım istemiş, Kaydu da Kıpçak ve Çapat'ı 4.000 kişilik bir askerî kuvvetle Barak'a göndermişti. Kalabalık ve güçlü bir orduyla iki kol hâlinde Ceyhun Nehri'nden karşıya geçen Barak, Herat civarında şehzade Tübşin önderliğindeki İlhanlı kuvvetlerini mağlup etti. Mâzenderân'a çekilen şehzade Tübşin, durumu Abaka Han'a bildirdi (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1071-1073; Vassâf, 1346: 41; Wassaf, 2010: 1, 136; Biran, 1997: 30; Biran, 2002: 189; Sümer, 1989: 179). Bu sırada taraflar arasındaki dengeyi değiştirebilecek bazı hadiseler meydana geldi. Kaydu tarafından Barak'a takviye kuvvet olarak gönderilen Kıpçak ve onun ardından Çabat kuvvetleriyle birlikte Barak'ı terk etti. Kaydu, Abaka Han'a haber göndererek Kıpçak'ın geri döndüğünü bildirdi ki bu hadise ikisi arasında iyi ilişkilerin gelişmesini sağlayacaktı. Barak, arkasındaki askerî desteğin günden güne azalmasına rağmen 26 Ramazan 668/19 Mayıs 1270 günü Horasan vilâyetinin en büyük şehri Nişâbur'a girerek yağma ve kıtalde bulunduktan sonra ertesi gün şehirden çıktı (Herevî, 1383: 334; Biran, 2002: 189-190).

Abaka Han, kardeşi Yoşmut'u doğuya, şehzade Tübşin'in yardımına göndermişti. Daha sonra kendisi de 4 Ramazan 668/27 Nisan 1270 günü büyük bir orduyla Orta Azerbaycan'dan harekete geçerek Horasan'a yöneldi. Yolu üzerinde huzuruna çıkan Kubilay Kağan elçisinden Çağataylı ordusu hakkında önemli bilgiler aldı. Zira bu elçi Barak tarafından alıkondduğu sırada onun kuvvetlerini gözlemlene imkânı bulmuştu. Abaka Han bölgeye geldiğinde ordusunun savaş düzenini tanzim etmekle meşgul oldu. Bu sırada savaş alanını tayin etmekle görevlendirilen İlhanlı öncüleri tarafından yakalanan üç Çağataylı casusu Abaka Han'ın huzuruna getirilerek sorgulandı.

Casuslardan biri Barak'ın Abaka Han'ın bölgeye ulaştığından haberi olmadığını, kendilerinin bu durumu soruşturmak için gönderildiklerini itiraf etti. Abaka Han bu bilgileri edindikten sonra geliştirdiği savaş stratejisini uygulamaya koydu: Emirleriyle birlikte Barak meselesini konuştuğu sırada, daha önce anlaştığı bir Moğol çadıra girerek üç aydır *ilhanın* ordularından uzak olduğunu, bu yüzden Derbend'den gelen düşmanın batıdaki yörelere hâkim olduğunu söyledi. Bunun üzerine Abaka Han, meclisinde bulunanlara geri dönüp batıdaki tehlikeyi bertaraf ettikten sonra Barak'ı mağlup etmek üzere yeniden doğuya sefere çıkmaya karar verdiğini bildirdi. İlerleyen günlerde maiyetiyle birlikte bulunduğu *ordayı* olduğu gibi bırakıp dönüş yönünde harekete geçen Abaka Han, bu sırada emirlerinden birine üç casusun öldürülmesini zâhiren emretmiş ancak bunlardan birinin sağ bırakılmasını gizlice tembihlemişti. Ayrıca Herat meliki Şemseddin Kert'e elçi göndererek sadakatini göstermesi için şehrin kapılarını Çağataylılara açmamasını emretti. Bu arada sağ bırakılan Çağataylı casus büyük bir sevinçle yola koyularak Barak'a ulaştı ve Abaka Han'ın geri döndüğünü ve *ordasında* ganimetten başka bir şey bulunmadığını bildirdi. Barak ve emirleri bir gün sonra yola koyuldular. Herat'a yaklaştıkları sırada Mesud Yalavaç, Barak'ın emriyle şehre girmek istediye de Melik Şemseddin, Abaka Han'ın emrine uyararak şehrin kapısını açmadı. Yalavaç'ın geri dönerek durumu bildirmesi üzerine Barak öfkeleni ancak Abaka Han'ın *ordasına* saldırma düşüncesi onu bu gelişmeyi önemsemeyerek yola devam etmeye sevk etti. Buradan devamla Herat Suyu'nu geçen Çağataylı ordusu ovanın bütünüyle korumasız şekilde İlhanlı çadırlarıyla kaplı olduğunu görüp yağmaya girişti. Bunun ardından Herat'ın güneyine konan Çağataylılar ertesi gün tekrar yola koyularak ilerlediler. Ancak bir müddet sonra İlhanlı ordusu Çağataylı kuvvetlerinin karşısında belirdi. Herîve (Herîrûd) Nehri kenarındaki Karasu mevkiinde meydana gelen muharebede İlhanlı ordusu üçüncü saldırıda Çağataylı kuvvetlerini bozguna uğrattı (1 Zilkade 668/22 Haziran 1270) (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1078-1086; Vassâf, 1346: 41-43; Wassaf, 2010: 1, 136-139; Herevî,

1383: 342-351; Şebânkâreî, 1363: 264; İkbâl, 1388: 206-207; Biran, 2002: 191-198; Zeryâb, 1368: 335-336; Erdem, 1997: 107; Durmuşoğlu, 2019: 229-231; Durmaz, 2019: 214-218).

Barak, muharebe sırasında attan düşmesinin ardından bir nöbetçinin atına binerek güçlkle savaş alanından uzaklaştı ve ertesi gün ordusunun geri kalan kısmına yetişti. Herat Suyu'nun doğusuna kaçmasının ardından felç geçiren Barak'ın yenilgisinden haberdar olan Kaydu, mağlubiyeti sebebiyle ona öfkeleni ve emirleriyle yaptığı müşaverede yardım etme bahanesiyle onun üstüne yürümeye karar verdi. Kaydu, kuvvetleriyle birlikte saldırıya geçmek üzere geceleyin Barak'ın ordugâhını kuşattı. Reşîdüddîn (1373: 2, 1087-1096) bu haberi alan Barak'ın korkusundan o gece öldüğünü, emirlerinin ise Kaydu'ya itaat ettiğini yazmaktadır. Öte yandan Vassâf (1346: 43-44; Wassaf, 2010: 1, 145-146) ise felç geçirdikten sonra şehzadeleri ve askerleri tarafından terk edilen Barak'ın Kaydu tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü aktarmaktadır (Biran, 2002: 199-200; Sümer, 1989: 179).

Abaka Han, Herat yakınlarında meydana gelen bu mücadelede önce düşman ordusunu kendi arazisine çekmiş, ardından daha önce tayin edilen alanda ansızın ortaya çıkmış, böylece Çağataylı kuvvetlerini pusuya düşürmüştür. Bu noktada vurgulanması gereken husus, *ilhanın* uyguladığı pusu taktiğinin “acı bir tecrübenin” ürünü olduğudur. Reşîdüddîn (1373: 2, 1085) Çağataylıların savaş alanına ulaşmasının hemen ardından emirlerini huzuruna toplayan Abaka Han'ın, “Fikrim ve tedbirimle Barak'ı tuzağa düşürdüm” dediğini bildiriyorsa da onun bu stratejide Terek Savaşı'nın İlhanlı hezimetıyla sonuçlanmasına sebep olan savaş hilesinden esinlendiği anlaşılmaktadır. Zira Lane'in (2003: 76) de vurguladığı gibi daha önce Terek Savaşı'nda aynı taktiği uygulayan Altın Orda Hanı Berke, Hülegü ordusunu ülkesi içine çekerek ansızın saldırmış ve İlhanlıları ağır bir yenilgiye uğratmıştı (Korykoslu Hayton, 2015: 116-117, dn. 449). Aynı şekilde umulmadık bir zamanda

Çağataylı Barak'ın karşısına çıkan Abaka Han, bu muharebeden kat'i bir zaferle çıkmaya muvaffak oldu.

Barak'ın ölümüyle birlikte Çağatay ulusunun istiklâl arayışı nihayet buldu. Bu gelişmeyle Çağatay Hanlığı tam manasıyla Kaydu'nun denetimi altına girdi. Öyle ki Çağataylı hükümdarları doğrudan Kaydu tarafından atanmaya başlandı (Erdem, 1997: 107). Muharrem 670/Ağustos-Eylül 1271'de Talas'ta Han unvanıyla taç giyen Kaydu'nun Ögedey ulusunun yanı sıra Çağatay ulusunun da lideri olduğu tescillendi (Biran, 1997: 32, Karşî, 1900'den; Biran, 2002: 200). Öte yandan Herat Savaşı öncesinde Kıpçak, Barak'ın ordusundan firar etmiş ve Kaydu, Abaka Han'a mektup yazarak bu gelişmeyi ona bildirmişti. Bundan sonra Abaka Han ile Kaydu arasında dostluk ilişkisi gelişmiş ve birbirlerine "ortak" diye hitap etmişlerdi (Reşîdüddîn, 1373: 2, 1076). Uzun bir süredir Moğol kağanlık merkezine muhalif faaliyetleriyle ön plana çıkan Kaydu, bu girişimiyle muhtemelen Kubilay Kağan'a karşı giriştiği saltanat davasında Abaka Han'ın desteğini kazanmayı ümit etmişti. Ancak Abaka Han, Kubilay Kağan'a tâbiyeti hususunda tereddüt göstermeyecekti. Öte yandan İlhanlılarla Çağataylıları karşı karşıya getiren Herat Savaşı'nın bir diğer galibinin Kaydu olduğunu söylemek mümkündür. Zira o, uyguladığı stratejiyle Barak'ı bertaraf ederek onun kuvvetlerini kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Nihayet Ögedey ve Çağatay uluslarının liderliğini tam manasıyla ele geçiren Kaydu, bulunduğu bölgede rakipsiz bir şekilde hüküm sürer hâle gelmiştir. Kaydu, Kubilay Kağan'ın kendisine karşı gönderdiği kuvvetlere rağmen Türkistan'da bağımsız şekilde varlık göstermeye devam etmiş ve saltanat davasını sürdürmüştür.

Herat Savaşı neticesinde İlhanlı doğu sınırı emniyet altına alınırken bu saha bir sonraki İlhanlı seferine kadar sakin bir seyir izledi. Bölgede asayiş ve otoritenin hâkim kılınması, İlhanlılarla Moğol kağanlık merkezi arasındaki bağlantının güçlenmesine ve taraflar arasındaki elçi teatisinin daha sorunsuz ve kesintisiz şekilde

yürütülmesine imkân verdi. Mücadelenin kesin İlhanlı zaferiyle sona ermesi, Kubilay Kağan açısından hem Barak'ın hem de ona destek veren Kaydu'nun, yani kendisine muhalif hizibin mağlup edilmesi anlamına geliyordu. Zira her ikisi de bir süredir kağana karşı gerçekleştirdikleri eylemlerle onun dikkat ve tepkisini çekmekteydiler. Bilhassa Kaydu tehditkâr hamleleriyle kağan nazarında gitgide büyüyen bir sorun hâline gelmekteydi. Kubilay Kağan'ın bir yandan Çin'in zaptıyla meşgul olurken diğer yandan batıda Kaydu liderliğindeki muhalif harekete karşı koyması oldukça zordu. Kubilay Kağan, Xiangyang kentinin muhasarasıyla meşgulken Kaydu taraftar topluyor ve batıda giderek güçleniyordu (Biran, 2002: 202-203). Bölgedeki otorite boşluğundan istifade etmesini bilen Kaydu, etkinliğini arttırarak Ögedey ulusunun hâkimiyetini güçlendirmiş ve kağan tarafından kendisine karşı gönderilen birlikleri birkaç kez mağlup etmeyi başarmıştı. Bu sebeple Kaydu tarafından desteklenen Barak'ın Abaka Han tarafından mağlup edilmesi Kubilay Kağan açısından takdire şayan bir başarı olarak görüldü. Kağan nazarında Abaka Han, Herat zaferiyle kendisine muhalif olan Moğol hizbini mağlup etmiş, bir anlamda rüştünü ispat etmişti. Üstelik o, kendisinin yüksek otoritesini tanımakta ve koşulsuz şekilde bağlılık bildirmekte idi. Bu yüzden Kubilay Kağan, Herat Savaşı'nın hemen ardından Abaka Han'a bir elçi tairesini gönderdi ve onun *ilhanlığını* tasdik etti.

Abaka Han, Çağataylı Barak'ı mağlup etmesinin ardından Irak-ı Acem ve Azerbaycan'a dönerek 1 Rebiülevvel 669/18 Ekim 1270 günü Meraga'ya geldi, bundan yirmi gün sonra hanımlarına ait çadırların bulunduğu Çağatu mevkiine ulaştı. Bu sırada Kubilay Kağan tarafından gönderilen elçiler Abaka Han katına geldiler, babasından sonra İran ülkesinin idaresini sağlaması ve burada Moğol töresini uygulaması için Kubilay Kağan tarafından gönderilen *yarlıg*, taç ve teşrifi (*hil'at*) ona takdim ettiler (Reşidüddin, 1373: 2, 1097). Bunun üzerine Abaka Han, 10 Rebîü'l-âhir 669/26 Kasım 1270 günü Çağatu mevkiinde icra edilen

törende bu kez hükümdarlığı Moğol kağanı tarafından tasdik edilmiş bir *ilhan* hüviyetiyle tahta oturdu (Zeryâb, 1368: 333). Adet olduğu üzere kutlamalar yapıldı ve ziyafetler verildi. Nihayetinde kağan tarafından gönderilen *yarlıg* ve *ilhanlık* alâmetlerini kendisine ulaştıran elçileri ödüllendiren Abaka Han, dönemin Fars valisi Engyanu'yu -bir anlamda merkezden uzaklaştırmak için- elçi taifesiyle beraber pek çok kıymetli hediyeyle Kubilay Kağan katına gönderdi ve kağana bağlılığını yineledi (Vassâf, 1346: 113; Wassaf, 2010: 2, 110; Spuler, 2011: 290).

Sonuç

İran sahasında Moğol kağanlık merkezine tâbi bir şube devlet hüviyetiyle kurulan İlhanlı Devleti, bu vasfını umûmiyetle yaklaşık yarım asır süreyle bünyesinde barındırmıştır. İlk İlhanlı hükümdarları, *ilhanlıklarının* dönemin Moğol kağanı tarafından tasdik edilmesini zaruret olarak görmüşler ve ondan icazet talep etmişlerdir. *İlhan* ile kağan arasında gelişen ve tâbi-metbû ilişkisinin en belirgin bir örneği olan bu uygulamayla ilk *ilhanlar* Moğol kağanının yüksek otoritesini tanıdıklarını vurgulamışlar, buna mukabil meşruiyetleri için önem taşıyan kağan onayını elde etmeye muvaffak olmuşlardır.

Hülegü'nün oğlu ve halefi Abaka Han, *ilhan* seçildiği günden itibaren meşruiyetini mükemmelen sağlayabilmek adına Kubilay Kağan tarafından onay görmeyi beklemiş, bu onay kendisine tebliğ edilene kadar taht yerine sandalye üzerinde hükmetmeyi tercih etmiştir. Abaka Han, her ne kadar İlhanlı ileri gelenleri tarafından herhangi bir itiraz olmaksızın *ilhan* olarak kabul görmüşse de Moğol kağanı tarafından tasdik edilmeyi meşruiyeti açısından mecburi görmüştür. Bir diğer deyişle, Abaka Han'ın nazarında Moğol İmparatorluğu'nun batıda bulunan şube devletinin hükümdarlığını tam manasıyla elde edebilmesi, bu durumun Kubilay Kağan tarafından da kabul edilerek kendisine tebliğ edilmesine bağlıdır. Zira kağan, imparatorluğun idarî mekanizmasının merkezinde bulunmakla birlikte Moğol devlet geleneği ve örfü açısından

dünyayı yönetme yetkisini Tanrı'dan alan yegâne şahsiyet olmakla Cengizli sülâlesinin önderi ve yeryüzünün tek ve mutlak hâkimi konumundadır. Bu özelliği, ona imparatorluğun bir parçası olan İlhanlı Devleti'nin yeni hükümdarını tasdik etme yetkisi vermektedir. Bu yüzden Abaka Han'ın cülusu esnasında Kubilay Kağan'a gönderilen mesajda onun tahta çıktığı bildirilmiş ve kağandan onu *ilhan* olarak tanıdığına dair ferman talep edilmiştir. Buna rağmen Kubilay Kağan'ın tasdiki beş yıllık bir gecikmeyle İlhanlı merkezine ulaşmıştır.

İlk olarak söz konusu süreçte Kubilay Kağan'ın Çin'in zaptıyla ve başkenti Pekin'i kurmakla meşgul olmasının, bu gecikmede etkili olduğu söylenebilir. Yine aynı süre zarfında Moğol ulusları arasında bilhassa Türkistan'da meydana gelen hadiselerin yolların emniyetini azalttığını, bu durumun İlhanlılar ile Moğol kağanlık merkezi arasındaki ilişkiyi sekteye uğrattığını söylemek mümkündür. Aralarındaki uzun mesafe problemine bir de Çağatay ve Ögedey uluslarının Türkistan'da meydana getirdiği karışıklıkların eklenmesiyle Çin-İran bağlantısının bir hayli zayıfladığı anlaşılmaktadır. Üçüncü olarak Abaka Han'ın 1270 yılında vuku bulan Herat Savaşı'nda Çağataylı Barak'ı mağlup etmesi, onun Kubilay Kağan tarafından *ilhan* olarak kabulünde büyük rol oynamıştır. Zira kağan tarafından Abaka Han'a gönderilen ve onun *ilhanlığını* tanıyan *yarlığın* bu muharebenin hemen ardından tebliğ edilmesi tesadüf eseri vuku bulan bir hadise değil, bilakis birtakım siyasi mücadelelerin meydana getirdiği bir sonuçtur. Zira Çağataylı Barak ve onu İlhanlılar üzerine sefere teşvik eden Kaydu, Arık Böke ile mücadelesinde ve kağanlığının başlangıç evresinde kendisine muhalif faaliyetleriyle Kubilay Kağan'ın tepkisini çekmiştir. Bilhassa Kaydu, Türkistan'da Ögedey ulusunun liderliğini üstlenerek kuvvet toplamış ve kağanlık tahtının Ögedeylilerin hakkı olduğunu iddia ederek saltanat davasına hazırlanmıştır. Bu sebeple Abaka Han'ın Çağataylı Barak'ı bozguna uğratması, Kubilay Kağan açısından kendisine muhalif Moğol ulusları birliğine karşı kazanılmış bir galibiyet olarak takdire şayan bir

gelişmedir. Abaka Han bu zaferle aynı zamanda doğu sınırlarını emniyet altına alarak kendi ülkesiyle Moğol kağanlık merkezi arasındaki bağlantının kesintiye uğramasının önüne geçmiş ve kağan nezdinde bir anlamda rüştünü ispat etmiştir. Bir diğer ifadeyle, Kubilay Kağan ve ona tâbi Abaka Han'a karşı oluşan Moğol ulusları koalisyonunun Herat Savaşı'nda yenilgiye uğratılması, kağan tarafından takdir görmüştür. Böylece Kubilay Kağan bu muharebenin hemen akabinde bir elçi taifesi göndermek suretiyle Abaka Han'ın *ilhanlığını* tanıdığını bildirmiştir.

Sonuç olarak Abaka Han Çağataylı Barak'a karşı giriştiği doğu seferinden dönüşünün ertesinde, Moğol kağanı tarafından *ilhan* olarak tasdik edilmiştir. Böylece yaklaşık beş yıllık sürecin ardından, artık hükümlanlığı Kubilay Kağan tarafından da tasdik edilmiş, meşru bir *ilhan* olarak ikinci bir cülus töreniyle nihayet İlhanlı tahtına oturmuştur. Abaka Han, *ilhanlığı* boyunca Kubilay Kağan'ın yüksek otoritesini tanımış ve doğrudan ona bağlı şekilde hüküm sürmüştür.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Akkuş, M. (2016a). Abâkâ Han'ın dinî şahsiyeti ve Anadolu'daki uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 73-85.

Akkuş, M. (2016b). Altın Orda-İlhanlı ilişkilerinde dinin rolü. *Turkish Studies*, 11(11), 1-12.

Akkuş, M. (2020). *Moğollarda din ve siyaset*. Çizgi Kitabevi.

Allsen, T. T. (1986). Guard and government in the reign of the Great Qan Möngke, 1251-59. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 46(2), 495-521.

Allsen, T. T. (1987). *Mongol imperialism - the policies of the Grand Qan Mōngke in China, Russia, and the Islamic lands, 1251-1259*. University of California Press.

Allsen, T. T. (2001). *Culture and conquest in Mongol Eurasia*. Cambridge University Press.

Amitai-Preiss, R. (2014). İlḥān unvanının Moğollar arasında ilk kullanımına dair tespitler. (Çev: M. Uyar), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29(2), 645-656.

Barthold, V. V. (1990). *Moğol istilâsına kadar Türkistan*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Barthold, W. (1986a). Berke. (Çev: J. A. Boyle), *EP² içinde* (1187-1188. ss.), 1, E. J. Brill.

Barthold, W. (1986b) Hülâgü. (Çev: J. A. Boyle), *EP² içinde* (569. ss.), 3, E. J. Brill, Luzac&Co.

Biran, M. (1997). *Qaidu and the rise of the independent Mongol state in Central Asia*. Curzon Press.

Biran, M. (2002). The battle of Herat (1270): a case of inter-Mongol warfare. N. di Cosmo (Ed.), *Warfare in Inner Asian History (500-1800) içinde* (175-209. ss.), Brill.

Boyle, J. A. (1968). Dynastic and political history of the Il-khans. J. A. Boyle (Ed.), *The Cambridge History of Iran içinde* (303-421. ss.), 5, Cambridge University Press.

Cüveynî (2013). *Tarih-i cihan güşa*. (Çev: M. Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Dayı, Ö. (2020). *Moğolların teşkilat ve idarî tarihi: İran Moğolları 1220-1295*. Altınordu Yayınları.

de Guignes, J. (2018). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sâir batı Tatarlarının tarih-i umûmîsi*. (Çev: H. Cahit), E. Kılıç (Haz.), 2, Ötügen Neşriyat.

Durmaz, S. (2019). Çağatay Hanı Barak ile İlhan Abaka arasındaki mücadeleler. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 209-220.

Durmuşoğlu, K. (2019). Abaka Han dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da dış siyaset (Altın Orda, Çağatay ve Memlûk örneği). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 221-244.

el-Ömerî (2014). *Türkler hakkında gördüklerim ve duyduklarım - Mesâlikü'l-Ebsâr*. (Çev: A. Batur), Selenge Yayınları.

Erdem, İ. (1997). Olcaytu Han devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı mücadeleleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 106-112.

Grousset, R. (2015). *Stepler imparatorluğu - Attilâ, Cengiz Han, Timur*. (Çev: H. İnalçık), E. Tokdemir, M. Dönmez (Haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Herevî (1383/2004). *Târihnâme-i Herât*. (Tash: Gulâmrezâ Tabâtabâi Mevd), İntişarât-ı Esâtir.

İkbâl, 'A. (1388/2009). *Târih-i Mogûl - ez-hamle-yi Çingiz tâ teşkil-i devlet-i Tîmûrî*. Müessesesi-i İntişarât-ı Emîr Kebîr.

Jackson, P. (1978). The dissolution of the Mongol Empire. *Central Asiatic Journal*, 22(3/4), 186-244.

Jackson, P. (1982). Abaqa. *Encyclopædia Iranica* içinde (61-63. ss.), 1, Encyclopædia Iranica Foundation.

Kafalı, M. (1976). *Altın Orda Hanlığının kuruluş ve yükseliş devirleri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kafalı, M. (2005). *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*. Berikan Yayınları.

- Kamalov, İ. (2003). *Moğolların Kafkasya politikası*. Kaknüs Yayınları.
- Kazvinî (2018). *Târih-i güzide*. (Çev: M. Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, T. A. (2018). *Altın Orda Devleti'nde din*. Berikan Yayınevi.
- Korykoslu Hayton (2015). *Doğu ülkeleri tarihinin altın çağı*. (Çev: A. T. Özcan), Selenge Yayınları.
- Lane, G. (2003). *Early Mongol rule in thirteenth-century Iran - a Persian renaissance*. RoutledgeCurzon.
- Özgüdenli, O. G. (2005). Moğollar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (225-229. ss.), 30, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Özgüdenli, O. G. (2009). *Moğol İnanında gelenek ve değişim: Gâzân Han ve reformları (1295-1304)*. Kaknüs Yayınları.
- Özgüdenli, O. G. (2018). İlhanlılar'da hükümdarlık telâkkisi ve hükümdar algısı. *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 73-91.
- Pelliot, P. (1949). *Notes sur l'History de la Horde d'Or*. Librairie d'Amérique et d'Orient.
- Pfeiffer, J. (2003). *Conversation to Islam among the Ilkhans in Muslim Narrative Traditions: The Case of Ahmad Tegüder*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Chicago: The University of Chicago The Faculty of the Division of the Humanities.
- Reşidüddîn (1373/1994). *Cami'u't-tevârih*. 1-4, (Neşr: M. Ruşen, M. Musevî), Neşr-i Elbruz.
- Rossabi, M. (2009). *Khubilai Khan: his life and times*. University of California Press.

Sabitov, Z. M. (2015). *Politiçeskaya İstoriya Ulusa Cuci v 1256-1263 Godakh. Zolotoordinskoe Obozrenie*, (2), 51-64.

Sağlam, A. (2017). *Suriye'de hâkimiyet mücadelesi: İlhanlılar-Memlûkler (1298-1304)*. Çamlıca Basım Yayın.

Spuler, B. (1986). *İlkhâns, EP² içinde (1120-1123. ss.)*, 3, E. J. Brill, Luzac&Co.

Spuler, B. (2011). *İran Moğolları - siyaset, idare ve kültür İlhanlılar devri, 1220-1350*. (Çev: C. Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Subaşı, Ö. (2015). *Gürcü-Moğol ilişkisi - Güney Kafkasya 1220-1346*. Kitabevi Yayınları.

Sümer, F. (1989). İlhanlı hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir. *Belleten*, 53(206), 175-197.

Şebânkâreî (1363/1984). *Mecma'u'l-ensâb*. (Tash: M. H. Muhaddis), Müessese-i İntişarât-ı Emîr Kebîr.

Uyar, M. (2020a). *İlhanlı (İran Moğolları) Devleti'nin askerî teşkilâtı - Ortaçağ Moğol ordularında gelenek ve dönüşüm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Uyar, M. (2020b). Kubilay Han'ın Hülegü Hanedanlığı'na karşı düzenlediği başarısız darbe girişiminin ana karakteri: Buka Çingsang. (Çev: E. Ateş), *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 217-227.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Vassâf (1346). *Tahrîr-i tarih-i Vassâf*. (Neşr: 'Abdu'l-Muhammed Âyetî), İntişarât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i İrân.

Wassaf (2010). *Geschichte Wassaf's*. 1-4, (Çev: Hammer-Purgstall). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Yakubovskiy, A. Y. (1955). *Altın Ordu ve inhitatı (Zolotaya Orda)*. (Çev: H. Eren), Maarif Vekâleti.

Zeryâb, 'A. (1368/1989). Abâkâ Hân. *Dâ'iretu'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî* içinde (333-342. ss.), 1, Merkez-i Dâ'iretu'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî.

EXTENDED ABSTRACT

After ascending the throne, Möngke Khagan made an administrative division to seize the regions in the east and west that has not under the Chinggisid domination yet. He sent his older brother Kublai to the east (North China) and his younger brother Hülegü to the west (Iran). Hülegü, came to Iran after a long excursion, subordinated administrations that already under Mongol domination in this region and its surroundings, and made several conquests. Hülegü's reaching to Iran led up to the emergence of a state organization affiliated with the center, contrary to the Mongols' previous expeditions aimed at the region. The term il-khan, used to define the rulers of this state, generally means "subordinate", "obedient", "loyal", and "submissive". Because the first il-khans was ruling the country directly affiliated the khagan, who resided formerly in Mongolia later in China, and even on behalf of him. As an indication of this, they used the titles "kâ'ân" or "kâ'ânu'l-a'zam" for the great khan in the east, while they used the titles "hân", "ilhân" or "ilhânu'l-mu'azzam" for themselves since the Hülegü's era in coins, documents, and inscriptions of the age, and emphasized superiority of the khagan, that this practice would take about half a century.

During Hülegü's death, his eldest son Abaqa became il-khan by acceptance, obedience, and insistence of Ilkhanid khatuns, princes, and generals (3 Ramadan 663/19 June 1265). Ilkhanid notables sent an envoy to Kublai Khagan during the Abaqa's enthronement, and they requested him a yarligh (rescript) stating that he approve Abaqa as an il-khan. Abaqa ruled by sitting on a chair instead of a throne until receiving the yarligh sent by Kublai Khagan. The reason that he was directly affiliated to the khagan as required by Mongolian yasa and tradition. However, the yarligh reached Abaqa Khan approximately five years later. There were several reasons for the delay arising from the relevant process. First of all, there were factions in the Chinggisid family that goes back to Möngke's enthronement. In the process of Kublai Khagan's fight for the throne with Arigh Böke and the early period of his khaganate, the competition between the factions gradually increased. Hülegü and his follower Abaqa unquestioningly supported and adhered to Kublai Khagan in that period. In the meantime, Qaidu was gathering power in Turkestan and getting ready for a struggle against Kublai Khagan as leader of Ögedeid ulus. In kurultai held in Turkestan under the presidency of Qaidu, it was decided that attack Chaghataid Baraq to Ilkhanid country. As planned, Baraq campaigned in the following spring, entered upon Khurasan. Abaqa Khan came to the region with a massive army from the west. At first, he allowed Baraq to move on within his country, but then suddenly stood against the Chaghataid army and defeated it near Herat (1 Dhu'l-qa'da 668/22 June 1270). Immediately after his return from the war, envoys from Kublai Khagan came to Abaqa

Khan, and they brought the yarligh, stating that he was affirmed as an il-khan by the khagan. Thereby, Abaqa Khan ascended to the Ilkhanid throne again, but this time his il-khanate was approved by the khagan (10 Rabi' II 669/26 November 1270).

Kublai Khagan's yarligh reached Ilkhanid center a delay of about five years. Firstly, it could be said that Kublai Khagan's preoccupation with the conquest of China and establishing new capital, Beijing, was influential in the latency. Secondly, it is possible to say that the events that occurred inter-Mongol uluses, especially in Turkestan, reduced the routes' safety. The long-distance problem between them and the chaos in Turkestan, had cutted China-Iran connection. Thirdly, Abaqa Khan's triumph against Chaghataid Baraq in the Battle of Herat played a significant role in his acceptance as an il-khan by Kublai Khagan. Because the defeat of Baraq, was supported by Qaidu, who had been getting Kublai Khagan's attention and reaction for a while due to his antagonistic movements, by Ilkhanids was laudable at the khagan. Also, Abaka Khan made safe the eastern borders with the victory and proved his adequacy in khagan's eye. Because of these reasons, Kublai Khagan stated that he approved Abaqa Khan's il-khanate by sending emissaries immediately after the Battle of Herat.

Consequently, Abaqa Khan, after returning from the eastern campaign against Chaghataid Baraq, was affirmed as an il-khan by the Mongol khagan. Thus in pursuit of nearly five years, he enthroned as a legitimate il-khan. Abaqa Khan recognized khagan as the supreme authority and reigned directly affiliated to Kublai Khagan throughout his il-khanate.